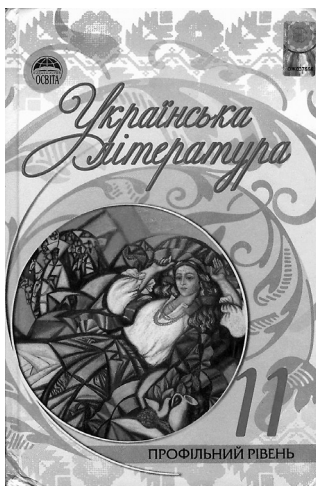

У РІЧИЩІ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Українська література (профільний рівень): [підруч. для 11 кл. загальноосвітн. навч. закл.] / Г.Ф.Семенюк, М.П.Ткачук, О.В.Слоньовська. – К.: Освіта, 2011. – 528 с.

Українська література (рівень стандарту, академічний рівень): [підруч. для 11 кл. загальноосвітн. навч. закл.] / Г.Ф.Семенюк, М.П.Ткачук, О.В.Слоньовська. – К.: Освіта, 2011. – 410 с.

У наш час шкільний курс літератури є безсумнівним духовним досягненням нації. Саме мистецтво слова покликане формувати гуманістичні цінності, патріотизм, естетичний смак і широкий культурний кругозір учня, його освіченість, що є невід'ємним етико-моральним складником творчої особистості нашого сучасника. Завдання підручника – бути джерелом для пізнання самобутності національної літератури серед літератур світу, формувати читацьку культуру, адже начитаність може гарантувати глибину розуміння мистецтва, духовний потенціал учня. Відтак виховання творчої особистості, любові до Вітчизни, рідної мови і культури, гуманізму неможливі без творів нашого письменства. Цю ж місію виконує і підручник з української літератури – альфа й омега шкільної гуманітарної освіти. Тому не може не викликати інтересу й підручник «Українська література» для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів, розроблений на профільному рівні; стандарту й академічному, авторами якого є відомі науковці й методисти, професори Г.Ф.Семенюк, М.П.Ткачук, О.В.Слоньовська, М.М.Сулима, О.Г.Ковальчук та доценти Н.М.Тимків, О.М.Ткачук за редакцією Г.Ф.Семенюка. Цей підручник побачив світ у видавництві «Освіта». У ньому представлено цілісну картину українського літературно-мистецького процесу ХХ – поч. ХХІ ст., загальний його зміст, здобутки в галузі проблематики творів, жанрів, художні відкриття митців, особливості моделювання картини світу. З'ясовано ідейно-естетичні концепції людини й дійсності, стильові течії та напрями, філософію. Вперше цілісно висвітлено двокількість розвитку красного письменства. Саме це й зумовило композицію підручника, в якому розглядаються особливості розгортання художнього дискурсу в Україні та в діаспорі, що подається в контексті єдиного художнього процесу. Йдеться про поетів «Празької школи» та «Нью-Йоркську групу», які розширюють уявлення учнів про українську словесність як самодостатній естетичний феномен і як історичне яви-

ще з його закономірностями і характерними тенденціями. При цьому висвітлено стратегічні вектори розгортання літературного процесу з його драматичними сторінками, що мали місце в історії України минулого століття.

Важливо, що поряд із життєписами Павла Тичини, Максима Рильського, Олександра Довженка, Остапа Вишні, Олеся Гончара, Михайла Стельмаха, Павла Загребельного, Івана Драча постають творчі портрети забутих, викреслених з ідеологічних міркувань з історії літератури, репресованих, але реабілітованих за роки незалежності письменників: Осипа Турянського, Богдана Ігоря Антонича, Миколи Хвильового, Валер'яна Підмогильного, Григорія Косинки, Аркадія Любченка, Уласа Самчука, Євгена Маланюка, Олега Ольжича, Олени Теліги, Оксани Лятуринської, Василя Стуса, Ігоря Калинця та ін. На жаль, зі шкільної програми вилучено знаковий роман «Жовтий князь» Василя Барки.

Принципи історизму, науковості, доступності й глибини в інтерпретації художніх творів – характерні ознаки підручника. У ньому також яскраво висвітлено картину українського національного відродження 20–30-х рр. ХХ ст., утвердження модернізму та його стильових течій. Учні дізнаються про художню своєрідність неоромантизму, символізму, імпресіонізму, експресіонізму, футуризму, авангардизму, неокласицизму, сюрреалізму, особливості розвитку лірики, прози, драматургії, театру, новаторство Ле-

ся Курбаса як режисера світового рівня. Стисло, але вичерпно проаналізовано характер художніх шукань митців, що належали до літературних угруповань «Біла студія», «Фламінго», «Плуг», «Гарт», «Вапліте», «Західна Україна», «Ланка», «Логос». Це стимулює інтерес до рідної літератури, допомагає в осмисленні естетичних відкриттів митців, творчість яких розвивалася в річищі світового письменства, що у свою чергу формує в учня національну гордість за рідну літературу.

Діалогізм – важлива прикмета підручника, що розрахований на співпрацю учня з книжкою у процесі самостійного опрацювання матеріалу. Цю функцію виконують запитання та завдання рубрик. Наприклад, рубрика «Поміркуйте» розвиває вміння учня аналітично мислити, самостійно осмислювати й логічно викладати свої судження. Рубрика «Аналізуємо твір» формує навички самостійно аналізувати текст, проникати в його ідейно-тематичну, сюжетно-композиційну художню своєрідність. «Робота в парах», коли один учень ставить запитання іншому, а після відповіді рецензує її, уточнює, доповнює, сприяє розв'язковому усного мовлення. Однокласники стежать за діалогом, мають можливість поглиблювати міркування одне одного. Такий діалог навчає культури спілкування, вміння викладати матеріал, стежити за повнотою відповіді, за потреби доповнюючи її й роз'яснюючи незрозумілі аспекти твору сусідові по парті. Заслугує на увагу рубрика «Робота в групах», що сприяє колективному висвітленню проблеми, складанню й обговоренню найадекватнішого варіанта відповіді. Важливою у формуванні естетичного смаку учня є рубрика «Мистецька скарбниця», що поглиблює розуміння українського письменства у світлі суміжних мистецтв – живопису, музики, театру, кіно, архітектури. Вивчаючи творчість Павла Тичини, учні розглядають картину Сандро Ботічеллі «Весна» й відповідають на запитання: «В якому алегоричному образі художник втілює весну? Чим цей образ перегукується з поезією Тичини? Прочитуйте відповідні рядки. опи-

шіть картину Ісака Левітана "Весна. Велика вода". Що таке акварель? Якими фарбами змальовано образ весни в обох митцях? Як саме на цих картинах і в пейзажних поезіях Тичини проявляється ідея вітаїзму? Розкрийте філософський зміст картини Василя Касіяна "Спомини (Три віки)", проведіть паралелі з образами у "Пастелях" Павла Тичини".

Доречною є рубрика «Узагальнюємо вивчене», у якій стисло викладено матеріал у таблицях, що сприяє системному засвоєнню знань, а рубрика «Перевірте себе» передбачає виконання тестів, поданих у підручнику, і слугує повторенню й систематизації знань з літератури. Безперечно, це новітнє явище в підручникомоворенні відзначається великим креативним потенціалом, формує естетично й духовно багату особистість.

Заслужують на увагу оглядові теми в підручнику, які поглиблюють знання з історії та теорії літератури. На уроках оглядово вивчаються теми «Література в Західній Україні (до 1939 року)», особливості розвитку літератури 40–50-х рр., а також 60–90-х рр. XX ст. Вдало висвітлено творчі здобутки поетів-шістдесятників та постшістдесятництва, зокрема естетичні шукання митців «Київської школи» (Василь Голобородько, Віктор Кордун, Василь Рубан, Микола Воробйов та ін.) і конкретні тексти показано, що в українській ліриці верлібр є органічною й універсальною поетичною формою (це при тому, що деякі можновладці забороняли писати верлібром, як ніби «чужим» українській поезії).

Позитивне враження створює й оглядова тема, присвячена історичній прозі другої половини XX ст., яка формувала історичну пам'ять народу, виконувала світоглядні, державотворчі функції, захищала моральні й духовні цінності, утверджувала людинолюбство між народами. На погляд авторів, нині в глобалізованому світі відбуваються процеси дегуманізації людини, нівеляції її індивідуальності. Ось чому історичний роман осмислює давнину крізь призму сучасності, а питання історичної пам'яті людини – центральне в українській прозі доби. Доречно наводяться слова російського письменника Петра Проскуріна про те, що «народ без історії позбавляється права називатися народом, що це лише населення. Пізнаючи свою історію, своє коріння, кожен прагне

пізнати себе і своє майбутнє. Коли ця спрага хоч трохи вгамується, людина часткою своєї душі прилучається до безсмертя». Таким є патріотичний пафос історичних романів Семена Скляренка, Павла Загребельного, Івана Білика, Раїси Іванченко, Романа Іваничука, Миколи Вінграновського та інших.

Новим явищем у викладанні літератури в школі є оглядовий розділ, присвячений тенденціям розвитку літератури кінця XX – початку XXI ст. Розділ розширює уявлення про сучасну літературу, яку творять кілька поколінь письменників. Цікаво схарактеризовано постмодернізм як літературну течію у світовому письменстві та його своєрідність в українській літературі. Його естетичну природу літературознавці пов'язують з плюралізмом – поєднанням різних художніх систем. Тому в текстах молодих митців співіснують реалізм і бурлеск, неомодернізм і карнавал, художня довершеність і епатаж, деконструкція і креативне начало. Влучно окреслено типи дискурсів, тобто способів і форм організації мовної діяльності (писемної чи усної), стилі, літературні угруповання. Розкрито специфіку заповідально-селянського, феміністичного, постмодерного дискурсів, з'ясовано, що таке масова (або тривіальна) література, сучасні жанрові форми, як-от фентезі тощо. Одинадцятикласник зорієнтується у творчості Ігоря Римарука, Василя Махна, Юрія Андруховича, Олеся Ульяненка, Любка Дереша, Юрія Іздрика, Марії Матіос, Оксани Забужко, повість якої «Казка про калинову сопілку» аналізується в річичі української міфопоетики та оповідної стратегії. Можна твердити, що підручник відповідає сучасним тенденціям розвитку літератури кінця XX – початку XXI ст., відтак орієнтує учнів у складному процесі нашого часу, особливостях розвитку лірики, прози, драматургії.

Автори спираються на історико-хронологічний принцип організації матеріалу і ретельної праці з конкретними поняттями теорії літератури як азбукою, інструментарієм, потрібними для аналізу художнього твору. Цьому сприяє рубрика «Словникова робота», що має на меті глибоке і функціональне засвоєння літературознавчих термінів, які поглиблюють теоретичний рівень літературної освіти учнів, розуміння мистецтва слова як процесу, в якому

особлива роль належить родам, жанрам, стильовим течіям. Таку ж творчу функцію виконує послідовне запровадження порівняльного вивчення творів українських митців і світової літератури. Ця мета реалізується в рубриці «Міжпредметні паралелі». Зокрема, доречно й органічно зіставляється урбаністична лірика Богдана-Ігоря Антонича й Еміля Верхарна (збірка «Містоспрут»). Відзначено, що митці осмислили суперечності індустріального міста, показуючи дегуманізуючий вплив на людину технічного прогресу, хоча й розглядають образ міста як вияв людської енергії, дивовижний витвір людського розуму й рук. Аналізуючи роман «Місто» Валер'яна Підмогильного, автор літературного портрета про письменника М.Ткачук розглядає твір у контексті ідей та сюжетів таких творів, як «Батько Горіо» Оноре де Бальзака, «Любий друг» Гі де Мопассана. Це виразне новаторство українського романіста й водночас засвідчує його зв'язок із попередньою традицією. Компаративний аналіз творів зарубіжних та українських письменників є наскрізним у підручнику. Це спонукає учня до дослідницької і проектної діяльності.

Підручники для навчання у форматі академічного та стандартного рівнів добре ілюстровані (матеріал дидактично доцільний, яскравий, розвиває художню уяву), видані в кольорі, хоча в підручнику з профільним рівнем переважає чорнобілий друк (у перевиданні варто усунути цю недоречність).

Підручники «Українська література» для 11 класу написані з любов'ю до учня, з розумінням його прагнень, інтересів. Автори зуміли складний історико-літературний матеріал викласти цікаво, доступно, спрямовуючи одинадцятикласників на самостійне здобуття знань і заглиблення в ідейно-художній світ творів. Простежується тісний зв'язок підручників з життям: учням запропоновано вільно висловлювати свої судження, творчо мислити. Водночас висвітлення української літератури в контексті світової художньої культури сприяє національному самосвідомленню, відчуттю своєї причетності до європейської спільноти.

Людмила ГРИЦИК,
професор Київського
національного університету
ім. Тараса Шевченка